

ศึกษาวิเคราะห์หะดีษมุรซัลและทัศนะของนักปราชญ์อิสลาม ในการนำไปใช้ในศาสนบัญญัติอิสลาม

An Analytical Study of Hadith Mursal and the Views of Islamic Scholars on Its Application in Islamic Principles

นิอาบาดี มิง¹ อับดุลฮาดี สะบูดิง² อับดุลลอฮ์ อัลอุซามะฮ์³

Ni-abadee Ming¹ Abdulhadee Sabuding² Abdulloh Al-Usamah³

(Received: June 11, 2023; Revised: Dec 06, 2023; Accepted: Dec 23, 2023)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามโนทัศน์นักปราชญ์อิสลามต่อหะดีษมุรซัล และจุดยืนในการนำไปใช้ในศาสนบัญญัติอิสลาม การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร โดยทำการตรวจสอบหนังสือตำรา ของทั้งนักปราชญ์ฟิกห์ และนักปราชญ์หะดีษ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างศาสตร์สองแขนงฮะดีษและอุศูลฟิกห์ ผลการศึกษาพบว่า นักปราชญ์ฟิกห์และนักปราชญ์หะดีษให้นิยามและมโนทัศน์หะดีษมุรซัลต่างกัน โดยพิจารณาเงื่อนไขความน่าเชื่อถือของผู้รายงานหะดีษเป็นสำคัญ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับยุคสมัยและสถานะของผู้รายงานที่เป็นศอฮาบะฮ์และผู้ที่มีชีวิตยุคถัดมา ทำให้จุดยืนในการนำไปใช้ในศาสนบัญญัติ แบ่งออกเป็น 3 ทัศนะ คือ 1) ยึดถือและนำไปใช้ในทุกรกรณี 2) ไม่ยอมรับและปฏิเสธการนำไปใช้ 3) ตั้งเงื่อนไขการนำไปใช้ว่าต้องมีหลักฐานอื่นๆ มาสนับสนุน การนำผลวิจัยไปใช้เป็นแนวทางให้คณะวิทยการอิสลาม ศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา ผู้นำอิสลาม ครูสอนศาสนาอิสลาม และบุคคลทั่วไปสามารถประยุกต์หลักการพลความแตกต่างของทัศนะที่อยู่บนพื้นฐานความแตกต่างของมโนทัศน์ และเงื่อนไขการนำไปใช้ด้วยหะดีษนบี (ขอความสันติจงมีแด่ท่าน)

คำสำคัญ: หะดีษมุรซัล นักปราชญ์อิสลาม ฟิกห์

¹ สาขาวิชากฎหมายอิสลามและอิสลามศึกษา คณะวิทยการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

¹ Department of Islamic Jurisprudence and Islamic Studies, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

² สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

² Department of Islamic Studies, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

³ สาขาวิชาหลักความเชื่อและปรัชญาอิสลาม คณะวิทยการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

³ Department of Islamic Creed and Philosophy, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

(Corresponding author / Email : niabadee.m@psu.ac.th)

ABSTRACT

The objective of this research aimed to study the views of Islamic scholars on Hadith Mursal and its standpoint of the application in Islamic principles. This study was the documentary research by examining books of Fiqh scholars and Hadith scholars and analyzing the comparison of Usul al-Hadith and Usul al-Fiqh. The results revealed that Fiqh scholars and Hadith scholars have different definitions and concepts on Hadith Mursal. The reliability of the Hadith narrators was an important consideration, which was related to the era and status of the reporters including the companions of the Prophet (Sahabah) and the pious predecessors (al-Salaf al-Salih) Accordingly, the standpoint of the application in Islamic principles was divided into three views: 1) uphold and apply in all cases, 2) reject and refuse to apply, and 3) set conditions for use that require other evidence to support. How to apply the results: As guidelines for the Faculty of Islamic Science, Wasatiyyah Studies Center, Islamic leaders, Islamic teachers and the public, the findings can be applied in the principle and respect for the differences in viewpoints, based on the concepts and conditions for the application of the Hadith of the Prophet Muhammad (PBUH).

Keywords: *Hadith Mursal, Islamic scholars, Fiqh*

บทนำ

ศาสนบัญญัติอิสลามหรือหุก่มฟิฮ์ แบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนที่เป็นแกนหลัก และส่วนที่เป็นข้อปลีกย่อย ซึ่งทั้งสองกลุ่มนั้นอยู่บนพื้นฐานอัลกุรอานและอัลหะดีษ ในส่วนที่เป็นแกนหลักนั้นแน่นอนว่าไม่มีนักปราชญ์อิสลามท่านใดมีความเห็นต่างกัน ส่วนที่มีความแตกต่างของทัศนะอยู่ในส่วนข้อปลีกย่อยเท่านั้น ไม่ใช่สาเหตุให้มุสลิมต้องขัดแย้ง หรือประนามกัน เพราะอิสลามเป็นสารัตถ์สุดท้ายของพระองค์อภิบาล และจะอยู่ถึงวันสิ้นโลก พระองค์จึงกำหนดให้มีข้อบังคับที่ไม่เปลี่ยนแปลง และข้อกำหนดที่เปลี่ยนแปลงตามแต่ปัจจัยแห่งยุคสมัย ทั้งสองอย่างนั้นเพื่อประโยชน์แด่มวลมนุษยทั้งโลกนี้และโลกหน้า (Shaltut, M., 2007)

ในแง่ความแตกต่างของประเด็นปลีกย่อยของหุก่มฟิฮ์นั้น ในบางยุคสมัยกลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มุสลิมเกิดความสับสนคลุมเครือ และความแตกแยก เพราะต่างยึดถือสิ่งที่ตนเองมีความรู้และที่ตนเองยึดถือ อันเนื่องจากรับมาจากอาจารย์ มีความเคยชินต่อสิ่งนั้น ไม่อยากเปลี่ยนแปลงใดๆ หรืออยากที่จะยอมรับทัศนะที่แตกต่าง ซึ่งจำเป็นต้องทำให้กระบวนการเรียนรู้ศาสนาเชื่อมโยงและเข้าหาแนวทางที่ชัดเจนของบรรดานักปราชญ์อิสลามที่น่าเชื่อถือ ซึ่งได้อธิบายความถูกต้องของหลักการตลอดจนสาเหตุที่ทำให้เกิดความแตกต่างของทัศนะ รูปแบบความหลากหลายใดที่ศาสนาอิสลามยอมรับและแบบใดที่หลักการปฏิเสธและไม่ยอมรับ

แน่นอนว่าถึงแม้ความขัดแย้งนั้นยังคงอยู่ แต่จะอย่างไรให้เกิดบรรยากาศความเป็นสังคมอุดมความรู้และยึดมั่นหลักการที่ชัดเจน แน่นอนว่าเบื้องต้นคือ ต้องเปิดใจกว้างกับการดำรงตนท่ามกลางความหลากหลายได้ ซึ่งลักษณะเหล่านี้จำเป็นต้องมีการศึกษา การเสวนาหาข้อสรุปที่ชัดเจนเพื่อให้เห็นถึงสาเหตุความแตกต่างของข้อปลีกย่อยและการเคารพความแตกต่างของทัศนะของนักปราชญ์ที่มุสลิมทุกคนให้การยอมรับ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการทำความเข้าใจและการวิเคราะห์หลักการพื้นฐานของอิสลามผ่านแนวทางการศึกษาสามกรอบสำคัญ คือ หลักอรรถาธิบายอัลกุรอาน (อูศูลอัฟชีร) หลักศาสนบัญญัติ (อูศูลฟิกฮ์) และหลักการตรวจสอบหะดีษ (อูศูลหะดีษ) (Hawwa, S., 1998)

หนึ่งในประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างของทัศนะคือ แนวทางการตรวจสอบและนำใช้หะดีษต่างกัน มีผลให้เกิดทัศนะที่ขัดแย้งกัน จนเมื่อนานวันเข้า ผู้ที่ไม่ทราบถึงหลักการข้อนี้จึงทะเลาะเบาะแว้งในประเด็นปลีกย่อย ซึ่งแต่เดิม ศาสนาถือว่าเป็นพื้นที่พ้องปรน ไม่ถือว่าฝ่ายใดผิดหลักการ เพราะนักปราชญ์ทุกสำนักได้ทำการตีความอย่างถูกต้องมีความน่าเชื่อถือเป็นที่ยอมรับแล้ว และบุคคลทั่วไปย่อมมีสิทธินำมาปฏิบัติตามแต่ที่ตนเองเชื่อมั่น โดยฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ไม่สามารถไปละเมิดล่วงเกินความเชื่อและการปฏิบัติกันได้

ฉะนั้นแล้วจึงจำเป็นต้องทำการศึกษามโนทัศน์นักปราชญ์อิสลามต่อหะดีษมุรซัล และจุดยืนการนำใช้ในหุกุมฟิกฮ์ที่แตกต่างกัน เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุของแนวคิด บริบท และการปรับจุดยืนให้เหมาะสมในประเด็นข้อปลีกย่อยในวาระต่างๆ ของสังคมมุสลิม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามโนทัศน์นักปราชญ์อิสลามต่อหะดีษมุรซัลและจุดยืนในการนำใช้ในศาสนบัญญัติอิสลาม

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์หะดีษมุรซัลและทัศนะของนักปราชญ์อิสลามในการนำใช้ในศาสนบัญญัติอิสลาม เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ตรวจสอบเอกสาร หนังสือ ตำราที่ได้ศึกษาหะดีษมุรซัล ทั้งของปราชญ์หะดีษ และปราชญ์ฟิกฮ์
2. ศึกษาตำราคลาสสิกเปรียบเทียบสองแขนงอูศูลฟิกฮ์และอูศูลหะดีษ
3. ศึกษาวารสาร และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับหะดีษมุรซัล
4. สรุปผลการวิจัยและเรียบเรียงเป็นบทความวิจัย

ทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดวิจัย

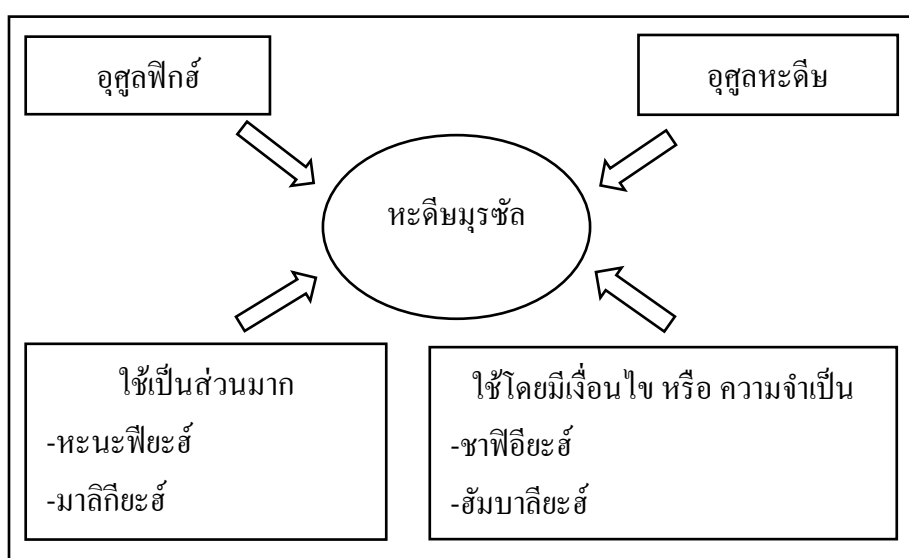
งานวิจัยในห้าปีหลังที่ถูกตีพิมพ์ในวารสารนานาชาติ ยังนำเรื่องหะดีษมุรซัลมาทำการวิเคราะห์ และยกประเด็นทางศาสนบัญญัติอิสลามเปรียบเทียบ (Fiqh Muqoron) เพื่ออธิบายข้อแตกต่างสองสายธาร คือ อูศูลฟิกฮ์ของแนวหะนะฟียะห์ และอูศูลหะดีษของอูลามาส່วนมาก โดยเฉพาะประเด็นการวิเคราะห์ ผู้รายงาน และเงื่อนไขความน่าเชื่อถือ ซึ่งหะดีษมุรซัลก็จะถูกกล่าวถึงบ่อยครั้ง

Abdulrahim, A. (2020) ได้เปรียบเทียบทัศนะของสำนักนิติศาสตร์ทั้งสี่ หะนะฟียะห์ มาลิกียะห์ ชาฟีอียะห์ ฮัมบาลียะห์ และได้จัดหมวดหมู่ทัศนะพร้อมทั้งยกประเด็นทางศาสนบัญญัติอิสลาม อาทิเช่น การสัมผัสสตรีทำให้เสียน้ำละหมาดหรือไม่ การเชือดอะเกะฮ์สำหรับเด็กชายและเด็กหญิง และได้เน้นประเด็นทฤษฎีการให้น้ำหนักความน่าเชื่อถือของผู้รายงาน และการขาดหายของผู้รายงานในระดับใดที่ถือว่าสายรายงานอ่อนจนใช้เป็นหลักฐานไม่ได้

Salim, A. (2021) ได้ให้ข้อสรุปเปรียบเทียบในการนำใช้หะดีษมุรซัลเป็นหลักฐานหุก่มต่างๆ คือ อิมามอบูหะนีเฬะห์ ผู้นำสำนักหะนะฟียะห์ ยอมรับหะดีษมุรซัลอย่างกว้างขวาง และใช้มากที่สุด รองลงมา คือ อิมามมาลิก ผู้นำสำนักมาลิกียะห์ ส่วนอิมามชาฟีอี ผู้นำสำนักชาฟีอียะห์ตั้งเงื่อนไขอย่างละเอียด ไม่ปฏิเสธการใช้งานทั้งหมด และอิมามอะหมัด ผู้นำสำนักฮัมบาลียะห์ใช้เมื่อจำเป็นและไม่มีหลักฐานอื่นๆ เท่านั้น

Abu al-Haj, S. (2015) เสนอแนวคิดการรายงานแบบหมู่คณะ เรียกว่า การรายงานในเมืองญุฬะห์ เมืองสำคัญในอิรัก ซึ่งมีความสำคัญไม่แพ้การรายงานในเมืองมะดีนะห์ ซึ่งมีความเหนือกว่าการรายงานแบบบุคคล โดยไม่จำเป็นต้องระบุชื่อ เพราะอยู่ในยุคต้นอิสลาม เพราะอบูหะนีเฬะห์มีชีวิตช่วงปี ฮิจเราะฮ์ ศักราช 80-150 เท่านั้น

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์จุดยืนของสำนักคิดนิติศาสตร์อิสลามต่อการนำใช้หะดีษมุรซัล

ผลการศึกษา

1. ฐานคิดของนักปราชญ์อิสลามเพื่อกำหนดคินยามหะดีษมุรซัล

ความแตกต่างระหว่างสำนักคิดของปราชญ์อิสลามในการทำความเข้าใจตลอดจนกำหนดคินยามและมโนทัศน์ต่อหะดีษมุรซัล ซึ่งอยู่บนฐานคิดของความน่าเชื่อถือของผู้รายงาน โดยพิจารณาสองปัจจัย คือ 1) ปัจจัยภายในคือตัวผู้รายงานหะดีษที่มีคุณลักษณะที่น่าเชื่อถือจากสององค์ประกอบสำคัญคือ ความจำที่แม่นยำ และจริยธรรมอันสูงส่ง 2) ปัจจัยภายนอก คือ การรับรองความประเสริฐของบรรพชนมุสลิมสามร้อยปีแรกของอิเราะฮ์ศักราช โดยท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล) เจ้าของหะดีษ

เมื่อนักปราชญ์อิสลามซึ่งนำหน้าระหว่างสองปัจจัยดังกล่าวข้างต้น จึงมีความเห็นออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ให้น้ำหนักปัจจัยภายนอก คือ ความน่าเชื่อถือของบรรพชนสามร้อยปีแรก 2) กลุ่มที่ให้น้ำหนักกับปัจจัยภายในคือคุณลักษณะตัวบุคคลที่รายงานหะดีษ 3) กลุ่มที่พิจารณาทั้งสองปัจจัย และใช้เงื่อนไขในการพิสูจน์

2. นิยามและมโนทัศน์บรรดานักปราชญ์อิสลามต่อหะดีษมุรซัล

จากฐานคิดข้างต้นของบรรดานักปราชญ์อิสลามในการพิสูจน์ ตรวจสอบ จนได้คำนิยามจำกัดความหะดีษมุรซัล ซึ่งมีทัศนะจัดออกเป็น 3 กลุ่มจาก 3 ฐานคิดข้างต้น คือ

กลุ่มที่หนึ่ง ส่วนใหญ่ของนักปราชญ์หะดีษ ให้นิยามว่า หะดีษที่ตาบิอิน อ้างถึงท่านนบี (ช.ล.) (Ibnu Hajar, A., 1984)

กลุ่มที่สอง ส่วนใหญ่ของนักปราชญ์อุศูลฟิกฮ์ ให้นิยามว่า หะดีษที่ศอฮาบีอ้างถึงท่านนบี (ช.ล.) (al-Halaby, R., 2009)

กลุ่มที่สาม ส่วนหนึ่งของนักปราชญ์ ให้นิยามว่า หะดีษที่ชื่อผู้รายงานคนหนึ่งตกไปจากสายรายงาน โดยหะดีษนั้นรายงานโดยตาบิอิน หรือคนรุ่นหลัง (Abu Zahrah, M., 2006)

3. จุดยืนของนักปราชญ์อิสลามในการนำหะดีษมุรซัลไปใช้ในศาสนบัญญัติอิสลาม

เมื่อนักปราชญ์ให้คำนิยามต่อหะดีษมุรซัลบนฐานคิดที่แตกต่างกัน ทำให้ผลกระทบต่อการใช้ในการกำหนดบทบัญญัติต่างๆของอิสลามจึงต่างกัน ดังเห็นได้จากจุดยืนที่แบ่งออกเป็นสามแนวทาง คือ

แนวทางที่หนึ่ง แนวทางของนักปราชญ์ฟิกฮ์ โดยเฉพาะสำนักคิดฮะนะฟีและมาลิกียะฮ์ ให้น้ำหนักหะดีษมุรซัลรองจากหะดีษมุสนัด ทำให้สามารถใช้ได้แทบจะใกล้เคียงกับหะดีษมุสนัดในการกำหนดบทบัญญัติต่างๆ (Abu Zahrah, M., 2006), (al-Halaby, R., 2009)

แนวทางที่สอง แนวทางของนักปราชญ์หะดีษ ให้น้ำหนักแก่หะดีษมุรซัลเลย เพราะถือว่าเป็นหะดีษที่สายรายงานขาดหายและน้ำหนักอ่อน ไม่สามารถนำไปใช้ในการกำหนดบทบัญญัติอิสลามได้ (al-Halaby, R., 2009)

แนวทางที่สาม แนวทางของอิมามชาฟีอีฮ์ การนำใช้หะดีษมุรซัลในการกำหนดบทบัญญัติทางศาสนาสามารถกระทำได้ ภายใต้เงื่อนไขสนับสนุนความน่าเชื่อถือ คือผู้รายงานเป็นแกนนำนักปราชญ์ระดับอาวุโส และมีพื้ตวาของทัศนะนักปราชญ์รองรับ (az-Zuhayli, W., 2001)

4. ประเด็นทางศาสนบัญญัติอิสลามที่มีการนำหะดีษมุรซัลใช้สนับสนุนและอ้างอิง

นักปราชญ์อิสลามได้ทำการวินิจฉัยประเด็นทางศาสนบัญญัติในแง่มุมหลากหลาย บนฐานด้วยบทคืออัลกุรอานและอัลหะดีษ และฐานการตีความและมูลฐานสนับสนุน คือ อิมมาอฺ กียาส อิสติหฺซาน เป็นต้น และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตัวบทหะดีษที่นำมาใช้ในการทำความเข้าใจและตีความนั้นจะต้องพิจารณาความน่าเชื่อถือของสายรายงาน ซึ่งในกรณีหะดีษมุรซัล คือการพิสูจน์ความน่าเชื่อถือของสายรายงาน ซึ่งอยู่บนฐานคิดที่ต่างกันระหว่างสำนักคิดทางฟิกฮ์และสำนักคิดทางหะดีษ อันส่งผลกระทบต่อปรากฏได้ในเอกสาร ตำรา ศาสนบัญญัติอิสลามที่มีการนำหะดีษมุรซัลมาใช้อ้างอิงและสนับสนุนต่อทัศนะของนักปราชญ์และสำนักคิด ซึ่งขอกกล่าวถึงใน 3 กรณี เพื่อเป็นการนำเสนอภาพความเข้าใจที่ต่างกัน

กรณีที่ 1 การหัวเราะเสียงดังขณะยืนละหมาด ถือเป็นสาเหตุทำให้เสียน้ำละหมาดหรือไม่ ซึ่งเป็นทัศนะของฮะนะฟียะฮ์ใช้หะดีษมุรซัลอ้างอิง คือ นบี (ซ.ล.) ได้สั่งผู้ที่หัวเราะอาบน้ำละหมาดและทำการละหมาดใหม่

عن أبي العالية الرياحي : جاء رجلٌ في بصره ضَرٌّ، فدخل المسجدَ ورسول الله صلى الله عليه وسلم يصلي بأصحابه، فَتَرَدَّى في حُفْرَةٍ كانت في المسجد، فضحك طوائف منهم، فلما قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم الصلاة، أمر من كان ضحك منهم أن يعيدَ الوضوءَ ويعيدَ الصلاةَ.

รายงานโดย อบี อัลอาลีเยฮ์ อัรริยาฮี ความว่า ชายตาบอดคนหนึ่งเดินมายังมัสยิดนบี ขณะท่านนำละหมาดพร้อมบรรดาศอฮาบะฮ์ ปรากฏชายตาบอดเดินตกหลุมในมัสยิด ทำให้ศอฮาบะฮ์ส่วนหนึ่งหัวเราะเสียงดัง เมื่อนบี (ซ.ล.) ได้เสร็จสิ้นจากการละหมาด ท่านได้สั่งว่า ผู้ใดที่หัวเราะให้อาบน้ำละหมาดและละหมาดใหม่ (Abu Dawud, S., 1986)

กรณีที่ 2 การห้ามใช้ประโยชน์จากทุกชิ้นส่วนของซากสัตว์แม้ว่าจะลอกทำความสะอาดแล้วก็ตาม ซึ่งเป็นทัศนะมาลิกียะฮ์ โดยอ้างหะดีษมุรซัล รายงานโดยอับดุลลอฮฺ บิน อุกัยม

عن عبد الله بن عُكَيْمٍ : قُرِئَ عَلَيْنَا كِتَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَرْضِ جُحَيْنَةَ وَأَنَا غُلَامٌ شَابٌّ ؛ (أَلَا تَنْتَفَعُونَ مِنَ الْمَيْتَةِ بِأَهَابٍ وَلَا عَصَبٍ)

จากอับดุลลอฮฺ บิน อุกัยมฺ สำนักรจากท่านนบี (ซ.ล.) ถูกส่งมายังเผ่าของเรา ณ ฮัยนะฮ์ ในตอนที่ฉันยังเด็ก และถูกอ่านขึ้น ความว่า พวกท่าน จงอย่าใช้ประโยชน์จากซากสัตว์ ไม่ว่าจะส่วนหนัง หรือเส้นเอ็นของมัน (Abu Dawud, S., 2009), (at-Tarmizi, M., 1996), (Ibnu Majah, M., n.d.)

กรณีที่ 3 การที่อิมามละหมาดในท่านั่งเพราะป่วยและมะมูมละหมาดในท่านยืน เป็นทัศนะอิมามชาฟีอี (ash-Shafi'i, M., n.d.) มีหะดีษมุรซัลสนับสนุน ถึงแม้ว่าจะมีสายรายงานอื่นถูกต้องอยู่ในศอเฮียะบุคอรีก็ตาม

عن هشام بن عروة عن أبيه : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج في مرضه، فأتى أبا بكرٍ وهو قائمٌ يصلي بالناس، فاستأخر أبو بكرٍ، فأشار إليه رسول الله : أن كما أنت، فجلس رسول الله إلى جنب أبي بكرٍ، فكان أبو بكر يصلي بصلاة رسول الله، وكان الناس يصلون بصلاة أبي بكر.

รายงานโดยอิซฮาม บิน อูรวะฮ์ จากบิดาของเขา ความว่า ท่านรอซูล (ซ.ล.) ขณะป่วยหนักก่อนท่านเสียชีวิตได้ออกมายังมัสยิด ในขณะที่อบูบักร์นำละหมาดต่อบรรดาศอฮาบะฮ์ อบูบักร์เห็นดังนั้นจึงจะถอยหลังเพื่อให้มีผู้นำแทนเขา แต่ณบิซี้ให้เขาหยุดอยู่ที่เดิม และนบีเข้าละหมาดในท่านั่งใกล้กับอบูบักร์ อบูบักร์จึงละหมาดตามนบีในท่านยืน และบรรดาศอฮาบะฮ์ก็ละหมาดตามหลังอบูบักร์ในท่านยืนอีกทอดหนึ่ง (ash-Shafi'i, M., n.d.)

อภิปรายผล

ความแตกต่างของฐานคิดระหว่างสำนักคิดของปราชญ์อิสลาม ถูกศึกษาผ่านแนวทางสามศาสตร์สำคัญ คือ อุลูลดัจซีร อุลูลหะดีษ และอุลูลฟิถ์ ซึ่งเป็นข้อเสนอของ Hawwa, S. (1998) ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาประเด็นหะดีษมุรซัลที่ส่งผลต่อความแตกต่างทางการกำหนดศาสนบัญญัติในประเด็นปลีกย่อย โดยนำสองศาสตร์ คือ อุลูลหะดีษและอุลูลฟิถ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา และไม่ได้นำอุลูลดัจซีรมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งเมื่อสาขารนักปราชญ์มีความหลากหลาย แน่แน่นอนว่าผลกระทบในรูปแบบทัศนะก็ต้องหลากหลายเช่นเดียวกัน ซึ่งงานของ Abu al-Haj, S. (2015) นำเสนอและสนับสนุนแนวทางของนักปราชญ์ฟิถ์ โดยเฉพาะสำนักคิดฮะนะฟียะฮ์อย่างชัดเจนในการนำใช้หะดีษมุรซัลในการกำหนดบทบัญญัติปลีกย่อยในหลายประเด็น โดยประเด็นฐานคิดสำคัญที่ Abu al-Haj, S. นำเสนอในหนังสือ (إسعاد المفتي على شرح عقود رسم المفتي) ซึ่งเขียนอธิบายหลักการวินิจฉัยปัญหานิติศาสตร์อิสลามตามแนวทางสำนักหะนะฟียะฮ์ คือ การยึดการรายงานของชาวอุฟะฮ์ ว่ามีสถานะเท่ากับการรายงานของชาวมะดีนะฮ์ในสำนักมาลีเกียฮ์ อันเนื่องมาจากว่า อิมามของทั้งสองสำนักคิดนั้น มีชีวิตใกล้ชิดกับยุคศอฮาบะฮ์ และระยะสายรายงานสั้นมาก ทำให้มีการรายงานไม่เกินสามชั้น คือ จากอิมาม

สำนัก ไปยังดาบิอินอาวุโส ไปยังศอฮาบะฮ์ กระทั่งปี (ช.ล.) ทันทิ โดยมีศอฮาบะฮ์คนสำคัญคือ อิบน์มัสอูด และอาลี บิน อับฏอลิบ (ร.ฮ.) และยังให้ความเห็นอีกว่า สายรายงานแบบนี้เป็นการรายงานแบบหมู่คณะ ไม่ใช่รายบุคคลจำนวนน้อย ทำให้ไม่จำเป็นต้องระบุชื่อผู้รายงานเสมอไป เพราะมีความน่าเชื่อถือในลักษณะจำนวนผู้รายงานมีจำนวนมาก กอปรกับอยู่ในยุคต้นของอิสลาม ในขณะที่อิมามชาฟีอีและอิมามอะหมัด บิน ฮัมบัล อยู่ในยุคถัดมาจึงทำให้เข้มงวดกับสายรายงานมากกว่า และตั้งเงื่อนไขการรับหะดีษมุรซัลได้ยากกว่า เพราะสายรายงานยาวกว่า และเริ่มมีการหะดีษขึ้นแล้ว ขณะที่จะได้พบงานหลายชิ้นที่สนับสนุนแนวทางนักปราชญ์หะดีษ อาทิเช่น (مقدمة ابن الصلاح) และ (ألفية العراقي) (al-Halaby, R. 2009), (Ibnu hajar, A., 1984)

ฉะนั้นความจำเป็นของการรักษาคุณภาพในทุกบริบทของการขัดแย้งจึงมีความจำเป็นอย่างมาก จะพบได้ว่างานเขียนในปัจจุบันหลายชิ้น (Sheik Muhammad, A. 2008) Allouh, A. (2008) ได้นำเสนอหลักการวะสะฎียะฮ์ในการบริหารความสมดุลระหว่างความเชื่อและการปฏิบัติ ระหว่างการใช้ชีวิตการทำงาน การรักษาสุขภาพ ฯลฯ ซึ่งเป็นหลักการที่มีอยู่อัลกุรอานและอัลหะดีษ และสามารถเห็นได้จากบทบาทของสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี เองก็นำเรื่องนี้อยู่ในขณะนี้คณะวิทยากรอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้ถือหลักการวะสะฎียะฮ์ในการออกแบบหลักสูตรการศึกษา และได้ให้ความสำคัญเรื่องการให้ความรู้ และการวิจัยภายใต้ศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา (สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี, ม.ป.ป.)

ประเด็นที่จำเป็นต้องกล่าวถึงและทำการอภิปรายเพิ่มเติม เพื่อขยายปริมณฑลจากประเด็นหะดีษมุรซัล ต่ความเข้าใจถึงเหตุผลในการยอมรับการอิติฮาดของบรรดาปราชญ์อิสลาม และการมีสิทธิในการเลือกตามทัศนะที่แต่ละบุคคลเชื่อถือ อีกทั้งควรกล่าวถึงงานชิ้นสำคัญทั้งงานคลาสสิกและร่วมสมัยที่น่าทางความคิดในแต่ละยุคสู่ความเชื่อมโยงระหว่างฟิกซ์และหะดีษ

1. หนังสือคลาสสิกสองเล่ม *al-Muwatta'* และ *al-Um*

อิมามมาลิก ปราชญ์ผู้นำมัซฮับมาลิกียะฮ์ และอิมามชาฟีอี ปราชญ์ผู้นำมัซฮับชาฟีอียะฮ์ ทั้งสองได้ประพันธ์หนังสือที่นำเสนอแนวทางรวมระหว่างปราชญ์ฟิกซ์และปราชญ์หะดีษ ในหนังสือของทั้งสองท่านตามลำดับข้างต้น โดยเฉพาะ *al-Muwatta'* ที่ถือว่าเป็นหนังสือหะดีษที่ถูกจัดหมวดหมู่ตามทัศนะทางฟิกซ์ของอิมามมาลิก ในขณะที่ *al-Um* ได้เชื่อมโยงอัลกุรอาน อัลหะดีษ และการตีความอย่างสอดคล้อง ซึ่งเป็นตัวอย่างของงานสำคัญที่มีผลต่อวิทยาการอิสลามในยุคต่อมา

2. งานชิ้นสำคัญของอิบน์คัยมียะฮ์

หนังสือ *Lifting the Blames from Great Scholars (رفع الملام عن الأئمة الأعلام)* (Ibnu Taymiah, A., 1992) ถึงแม้จะเป็นหนังสือเล่มเล็กจำนวน 92 หน้า รวมคำนำและสารบัญแล้วนั้น มีอิทธิพลอย่างมากในการชี้แจงสาเหตุและปัจจัยที่เป็นมูลฐานของความแตกต่างระหว่างบรรดาปราชญ์อาวุโสในอิสลาม อีกทั้งได้ขยายพาดานการรับรู้ถึงความเป็นไปได้ของความแตกต่างทางความคิดเห็น อันสมควรที่มุสลิมต้อง

รักษามารยาทอันดีงามต่อบรรดาปราชญ์ทุกสำนัก และเปิดใจกว้างต่อความหลากหลายนี้ เพื่อจะได้เรียนรู้ ทำการศึกษาหาข้อเท็จจริงภายใต้บรรยากาศแห่งความดีงาม

3. งานที่ปกป้องหะดีษและบรรดาปราชญ์อิสลาม

หนังสือของเชคซิบาอียฺ (السنة ومكانتها في التشريع الإسلامي) (Siba'i, M., 2010) ถูกเขียนขึ้นเพื่อ ปกป้องปราชญ์อิสลามและสถานะอันสูงส่งของหะดีษ เพื่อแสดงข้อเท็จจริงที่นักบูรพาภิธานที่ใช้หลักฐาน เท็จในการใส่โคลนนักปราชญ์อิสลาม และยังถือเป็นงานร่วมสมัยชิ้นสำคัญที่ชี้แจงความสำคัญของหะดีษ และบทบาทของปราชญ์สองสายธาร

4. งานที่ทำให้เกิดการปะทะของสองปริมณฑลทางความคิดระหว่างปราชญ์ฟิกฮ์และ ปราชญ์หะดีษ

หนังสือของเชคมอซาลี The Sunna Of The Prophet: The People Of Fiqh versus The People Of Hadith (السنة بين أهل الفقه وأهل الحديث) (al-Ghazali, M., 1989) ได้มีการตีพิมพ์จำนวนหลายครั้ง อีกทั้ง เกิดงานเขียนตอบโต้จากนักวิชาการที่ไม่เห็นด้วยกับหลายประเด็นการตีความในหนังสือ ซึ่งบางเล่มที่ได้ ก็ใช้สำนวนหยาบคาย ซึ่งบ่งชี้ว่าเกิดการปะทะกันของสองปริมณฑลสำนักคิด ระหว่างปราชญ์ฟิกฮ์ และ ปราชญ์หะดีษ ที่มีต่อการตีความแบบใหม่ นำเสนอความเข้าใจแบบใหม่ต่อหะดีษ ถึงแม้ว่าหลังจากนั้น ผู้เขียนเองก็ยังเปลี่ยนทัศนะในบางประเด็นของหนังสือเมื่อเวลาได้ผ่านไป แต่อย่างไรก็ตามงานชิ้นนี้บ่งชี้ ถึงการปะทะปรับตัวระหว่างฐานคิดที่แตกต่างต่อประเด็นการอธิบายหะดีษ

5. พัฒนาการถัดมาจากงานข้างต้นในบรรยากาศที่เย็นขึ้น

หนังสือ ของเชคกอรอฎอวียฺ How do we deal with the Sunnah of the Prophet (كيف نتعامل مع السنة النبوية) (Qaradawi, Y., 2001) ผู้แต่งได้พยายามอธิบายแนวคิดของเชคมอซาลีอย่างเป็นระบบ และ อยู่ในรูปสำนวนงานวิชาการที่ผสมลงตัวระหว่างการตีความแบบปราชญ์ฟิกฮ์และการยึดถือกรอบ กฎเกณฑ์ของปราชญ์หะดีษ ซึ่งเป็นการต่อยอดที่ลงตัวมากขึ้นของการวางน้ำหนักระหว่างแนวคิดสอง สายธารแห่งอิสลาม อันเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีงามต่อวงวิชาการสหวิทยาการอิสลามในอนาคต

สรุป

การที่นักปราชญ์อิสลามกำหนดมโนทัศน์ต่อหะดีษมุรซัล ซึ่งอยู่บนฐานการขาดหายช่วงปลาย สายรายงานหะดีษก่อนถึงท่านนบีมุฮัมมัด ซ.ล. และการให้น้ำหนักความเชื่อถือต่อสายรายงานนั้นๆ โดยมีเหตุผลความใกล้ชิดกับยุคนบี ซ.ล. และมีสายรายงานอื่น หรือหลักฐานอื่นมาสนับสนุน บ่งชี้ถึง ความละเอียดละออของนักปราชญ์ และพบว่าจุดยืนในการนำใช้ในศาสนบัญญัติ แบ่งออกเป็น 3 ทัศนะ คือ 1) ยึดถือและนำไปใช้ในทุกรณี 2) ไม่ยอมรับและปฏิเสธการนำไปใช้ 3) ตั้งเงื่อนไขการนำไปใช้ว่าต้องมี หลักฐานอื่นๆ มาสนับสนุน ซึ่งทำให้ประเด็นการปฏิบัติในข้อปลีกย่อยมีผลวินิจฉัยต่างกัน โดยมีกรอบ แนวนมโนทัศน์สำคัญคือ อุศูลฟิกฮ์ และอุศูลหะดีษ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ประเด็นหะดีษมุรซัลเป็นเพียงประเด็นหนึ่งที่ถูกถกเถียงทั้งในวงวิชาการคลาสสิก และวงวิชาการร่วมสมัย อันเป็นประโยชน์ต่อการเชื่อมโยงระหว่างอัลกุรอาน หะดีษ และฟิกฮ์ สิ่งเหล่านี้คือฐานสำคัญของสหวิทยาการอิสลามแขนงต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน การกลับไปเชื่อมโยงทั้งสามศาสตร์เข้าด้วยกัน และศึกษาประเด็นต่างๆ ทั้งในเชิงปรัชญา ทฤษฎี การตีความ กระทั่งการประยุกต์ จำเป็นต้องทำสม่ำเสมอ และใช้แนวทางวะสะฎียะฮ์เพื่อระวางน้ำหนักให้เหมาะสมกับทุกบริบท โดยสามารถสรุปแนวทางการนำไปใช้ได้ดังนี้

- 1.1 การบูรณาการอัลกุรอาน หะดีษ และฟิกฮ์ กับบริบทสังคม
- 1.2 การก้าวข้ามปัญหาอุปสรรคความเห็นต่าง ผู้ความกลมเกลียว สามัคคี
- 1.3 นำหลักการวะสะฎียะฮ์คู่ขนานกับสหวิทยาการอิสลามในการบริหารจัดการ

ส่วนรวม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเชิงปรัชญา ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอาน อัลหะดีษ และฟิกฮ์ เพื่อขยายขอบเขตหลักการวะสะฎียะฮ์ในบริบทต่างๆ ของสังคมมุสลิม เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีเพื่อจรรโลงสังคมแห่งความดีและพัฒนาสู่ความยั่งยืน

2.2 ควรศึกษาการประยุกต์ใช้กรอบสหวิทยาการอิสลามข้างต้นกับการศึกษาเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ฉบับภาษาไทย

สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี. (ม.ป.ป). *คุณภาพแห่งอิสลาม*. กรุงเทพฯ: สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี.

ฉบับภาษาต่างประเทศ

Abdulrahim, N. (2020). al-Hadith al-Mursal wa Athar al-Khilaf fi Qabulihi. *Journal Shariah and Law, Al-azhar University*, 11(11): 1003-1060.

Abu Dawud, S. (1986). *al-Maraseel*. Misr: Dar al-Qalam.

Abu Dawud, S. (2009). *Sunan Abi Dawud*. Beirut: Dar al-Risalah al-Alamiyah.

at-Tirmizi, M. (1996). *Sunan at-Tarmizi*. Lebanon: Dar al-gharb al-Islami.

ash-Shafi'i, M. (n.d.). *al-Risalah*. Lebanon: al-Maktabah al-Ilmiyah.

Abu al-Haj, S. (2015). *Isa'dul Mufti*. Lebanon: Dar Bashaer.

- Abu zahrah, M. (2006). *Usul Fiqh*. Egypt: Dar Fikr Arabi.
- al-Ghazali, M. (1989). *as-Sunnah baina Ahlil Fiqh wa Ahlil Hadith*. Egypt: Dar Shurouk.
- al-Halaby, R. (2009). *Qafwul Athar fi Sofwi Ulumil Athar*. Lebanon: Dar Bashaer.
- Allouh, A. (2008). *Daorul Khitab Qurani fi Wasatiyah Ummah Muslimah*. Palestine: Islamic University of Gaza.
- Al-Zuhayli, W. (2001). *Usul Fiqh Islami*. Syria: Dar Fikr.
- Hawwa, S. (1998). *Jundun Allah Thaqafah wa Akhlaq*. Egypt: Dar salam.
- Ibnu hajar, A. (1984). *Annukat ala Ibni Salah*. Saudi Arabia: Islamic University of Medinah.
- Ibnu Majah, M. (n.d.). *Sunan Ibnu Majah*. Egypt: Dar Ihya' Alkutub Al-arabiyah.
- Ibnu Taymiah, A. (1992). *Raf'ul Malam an Al-a'immah Al-a'lam*. Saudi Arabia: Permanent Committee for Scholarly Research and Ifta.
- Qaradawi, Y. (2002). *Kaifa Nataa'mal Ma' Assunnah Annabawiah*. Egypt: Dar Shurouk.
- Salim, A. (2021). Hukm al-hadith al-Mursal inda A'immah al-Arba'ah. *Journal Alostath University of Tripoly*, 20(2): 199-229.
- Shaltut, M. (2007). *al-Islam Aqidah wa Shariah*. Egypt: Dar Shorouk.
- Sheik Muhammad, A. (2008). *al-Wasatiyah fil Islam*. Saudi Arabia: Naif Arab University for Security Sciences.
- Siba'i, M. (2010). *as-Sunnah wa Makanatuha fi al-Tashri' al-Islami*. lebanon: Dar Ibnhazim.